

λευταία δεν έχει πιθανότητα να επανασυνάψει κάποια στιγμή δεσμούς εμπιστοσύνης και αντιπροσώπευσης με αυτή τη νέα συγκινησιακή φιγούρα, να γεφυρώσει το ραγδαία διευρυνόμενο χάσμα αποξένωσης που διανοίγεται ανάμεσα σε αυτή και τους ταπεινωμένους, αν η ίδια δεν πιστέψει πραγματικά και δεν αναλάβει μια τέτοια πρωτοβουλία: να ακούσει τους «αποκάτω» και, από θέσεις κριτικής αποστασιοποίησης, να προσπαθήσει να τους αλλάξει, αλλάζοντας ταυτόχρονα και η ίδια.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Το άρθρο αυτό, χωρίς τη βιβλιογραφία και με ελάχιστες προσθήκες, δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα *Το Βήμα*, 5/6/2011.
- 2 Daniel Bell, *La fin de l'idéologie*, PUF, Παρίσι 1997, σ. 382.
- 3 Βλ. George E. Marcus, *Le citoyen sentimental. Emotions et politique en démocratie*, SciencesPo. Les Presses, Παρίσι 2008, σ. 202.

- 4 Με την έννοια που δίνει ο Πιέρ-Αντρέ Ταγκιέφ· βλ. Pierre-André Taguieff, *L'illusion populiste. Essai sur les démagogies de l'âge démocratique*, Champs/Flammarion, Παρίσι 2007 [2002].
- 5 Βλ. την έξοχη μελέτη του Romain Souillac, *Le mouvement Poujade. De la défense professionnelle au populisme nationaliste (1953-1962)*, SciencesPo. Les Presses, Παρίσι 2007, σ. 189-238, 385-403.

ΑΓΑΝΑΚΤΙΣΜΕΝΕΣ ΠΛΑΤΕΙΕΣ: ΠΕΡΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΟΠΙΑ ΤΟΥ ΠΛΗΘΟΥΣ;

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΙΟΥΠΚΙΟΛΗΣ

Όταν το 2007 ανιχνεύαμε την πρώτη εμφάνιση του βιοπολιτικού «πλήθους» στην Αθήνα, με τις θερινές διαδηλώσεις κατά του ολοκαυτώματος των δασών, δεν φανταζόμασταν ότι, τέσσερα χρόνια αργότερα, ο λόγος περί πλήθους θα έχει γίνει καθημερινός κοινός τόπος της πολιτικής.¹ Το περιώνυμο πλέον «πλήθος», κατά τους M. Hardt, T. Negri και P. Virno, δεν διαθέτει μια σαφώς προσδιορισμένη, ενιαία ταυτότητα. Συνίσταται από μια ποικιλομορφία υποκειμένων που συνεχονται, κυρίως, από τη συλλογική παραγωγή του «κοινού»: κοινωνικών δεσμών, συναισθημάτων, ιδεών, δράσεων. Η ανοικτότητα και περιεκτικότητά του είναι συνυφασμένες με τη δικτυακή του συνάρθρωση από ετερότητες, οι οποίες αλληλεπιδρούν χαλαρά, αυτόνομα και οριζόντια μεταξύ τους, χωρίς ανισομέρειες ισχύος και αργiori αποκλεισμούς. Οι νέες τεχνολογίες επικοινωνίας είναι ζωτικοί τόποι και τρόποι ύπαρξης του συλλογικού αυτού μορφώματος που αναδύθηκε από τη μεταβιομηχανική εργασία, με τη χαρακτηριστική της έμφαση στην ευελιξία, τη γνώση, την επικοινωνία και τις υπηρεσίες.

Ο Αλέξανδρος Κιουπκιολής διδάσκει πολιτική θεωρία στο Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Οι ανώνυμες πρωτοβουλίες των πολλών, με την αξιοποίηση των καινούριων επικοινωνιακών τεχνικών, στήνουν ανοικτούς δημόσιους χώρους, χωρίς ενιαίο συντονισμό και καθορισμένο πρόγραμμα. Οι κοινότητες αυτές είναι πορώδεις, αυθόρμητες, μεταβλητές και δημιουργικές. Ελεύθερες από παγιωμένες εξουσιαστικές δομές, καθοδηγητές, αποκλειστικές ταυτίσεις και ιδεολογικές περιχαράκωσεις, συμπράττουν κατά τα πρότυπα του σμήνους, όπου πολλαπλοί και εναλλασσόμενοι δρώντες μετέχουν ισότιμα στη γένεση και την εξέλιξη μιας κοινής δράσης.

Α. Ποσοτική και ποιοτική επίταση

Διακρίνονται, άραγε, άξιες λόγου μετατοπίσεις στο ημεδαπό πλήθος, από τον Αύγουστο του 2007 και τον Δεκέμβρη του 2008, τον δεύτερο κομβικό σταθμό στην ανάπτυξή του; Αναγνωρίζει κανείς εμφανείς ποσοτικές μεταβολές που μεταπίπτουν σε ποιοτικές. Κυρίως το 2007, και ως ένα βαθμό το 2008, κυριαρχούσε η αρνητικότητα της αντίδρασης στο παρακμάζον μετα-πολιτικό καθεστώς. Σήμερα, αυτή συνυφαίνεται με μια ισχυρή διάθεση αυτεπιβεβαίωσης και θετικής αυτοδιαμόρφωσης του πλήθους ως ενεργού πολιτικού υποκειμένου που δεν αντιδρά απλώς, και

δεν περιμένει τις λύσεις από το πολιτικό κατεστημένο. Αντίθετα, διατυπώνει ρητά την πίστη ότι η λύση είναι αυτό το ίδιο, διατρανώνει τη θέληση να παραμείνει στις θέσεις του και να πάρει τη συνολική κατάσταση στα χέρια του, οικοδομεί προπλάσματα θεσμών, όπως οι τακτικές αμεσοδημοκρατικές συνελεύσεις και αναζητεί τρόπους επέκτασης και εδραίωσης της κοινωνικής αυτοδιεύθυνσης.

Η προϊούσα αυτοσυγκρότηση του πληθυντικού υποκειμένου μαρτυρείται και από άλλες ενδείξεις. Πρώτον, τα ανώνυμα δικτυακά καλέσματα για μαζική δράση, έξω από την ομπρέλα επώνυμων οργανώσεων, έχουν αποδείξει πλέον, σε βαθμό κοινοτοπίας, τη δύναμη του πλήθους να κινητοποιεί συστηματικά δεκάδες χιλιάδες πολίτες. Δεύτερον, οι συνελεύσεις της συναπόφασης μαζικοποιούνται, γίνονται τακτικές και επιδιώκουν την εφαρμογή ψηφισμάτων τους, ενσαρκώνοντας εύγλωττα την ιδιάζουσα πρακτική της συντονισμένης δράσης του «σμήνους», όπου μια ανοικτή πληθώρα από εναλλασσόμενους συντελεστές έρχονται εθελοντικά να συνδράμουν στην παραγωγή ενός κοινού και εξελισσόμενου αποτελέσματος (όπως συμβαίνει, λόγου χάρη, και με τα προγράμματα ανοικτού λογισμικού). Τρίτον, στην εντατική αυτή

και μαζική δραστηριοποίηση συμβάλλει πλέον καταλυτικά και μια νέα γενιά ακτιβιστών που διαμόρφωσε την πολιτική της παιδεία στις προγενέστερες κινηματικές αναπηδήσεις του πλήθους και γνωρίζει πώς να ακούει, να διαφωνεί και να συνεργεί, χωρίς να καθοδηγεί ή να καθοδηγείται. Γίνεται φανερό πώς οι συμπράξεις του πλήθους λειτουργούν ως ένα σχολείο κοινωνικής αυτοκυβέρνησης των πολλών.

Η ποσοτική επίταση που οδηγεί σε ποιοτικές μεταλλαγές εντοπίζεται, επίσης, στην ίδια την πληθυντικότητα αυτής της έκκεντρης κινητοποίησης. Στις παλιότερες αναδύσεις του εγχώριου πλήθους, η ιδεολογική και κομματική αποταύτιση μιας κρίσιμης μάζας «μεταδημοκρατικών» πολιτών, ο σκεπτικισμός και η απογοήτευσή της από τη θεσμική πολιτική, της επέτρεπαν να συνυπάρχει, χωρίς διαλυτικές εντάσεις, με αναρχικούς της ιδεολογίας και της πράξης και με κοινωνικά περιθωριοποιημένους. Η εμπλοκή σήμερα σημαντικών μεγεθών των μεσαιών στρωμάτων που χειμάζονται από την οικονομική κατάρρευση περιπλέκει εκθετικά την ετερογένεια του πλήθους σε ό,τι αφορά τις ιδεολογικές έξεις, τις πολιτικές στοχεύσεις, τη σύνδεση με τα κόμματα και το έθνος. Διαχωρίζονται, έτσι, δύο «πλατείες»: ο χώρος των κλονισμένων «νοικοκυραίων πατριωτών» και ο χώρος των ριζοσπαστικών ελευθεριακών διαθέσεων και των αμεσοδημοκρατικών πρακτικών. Η αύξουσα ετερομορφία που υποδαυλίζει αντιπαραθέσεις και παρεμποδίζει την πλουραλιστική συμπίεση εντείνεται σήμερα και από τη συμμετοχή μερίδων της αριστεράς στην πολιτική της αγανακτισμένης πλατείας. Ενώ στις διαδηλώσεις και τις διεσπαρμένες δράσεις προγενέστερων εκδηλώσεων του πλήθους οι τριβές μεταξύ των οργανωμένων και ιδεολόγων αριστερών και των αντι-θεσμικών και αντι-ταυτοτικών δυνάμεων μπορούσαν σχετικά εύκολα να αποφευχθούν, αυτό το άθλημα γίνεται δύσκολο σε κοινές διαβουλευτικές διαδικασίες με μεγαλύτερη σταθερότητα και συλλογικές πρακτικές στοχεύσεις. Έτσι, το κατεξοχήν πολιτικό ζήτημα της συνάρθρωσης των ετεροτήτων τίθεται σήμερα επιτακτικά με πολύ οξύτερους όρους, και αναδεικνύεται σε κεντρική πρόκληση για την ευόδωση των πληθυντικών εγχειρημάτων της αυτο-οργάνωσης. Τα αόριστα ευκολόγια και η χαρούμενη (αν όχι δογματική) αισιοδοξία των θεωρητικών του πλήθους έχουν περισσότερο ρηχά από ποτέ.²

Β. Τα σκιρτήματα του νέου: αποεδαφικοποίηση και νέα εδαφικοποίηση, το ήθος της διαζευκτικής σύζευξης

Οι αγανακτισμένες πλατείες του Μαΐου και του Ιουνίου του '11 μοιάζουν να κομίζουν δύο καινοφανή στοιχεία, σε σχέση με το παρελθόν. Αρθρώνουν αφενός ένα ηχηρό αίτημα τοπικής ανάκτησης της δημοκρατικής εξουσίας από άμεσες συνελεύσεις της βάσης στα κέντρα και τις γειτονιές των πόλεων. Αυτή η επιδίωξη μιας νέας εδαφικοποίησης της πολιτικής θα πρέπει να συνδεθεί με την αυξημένη απο-εδαφικοποίηση της κυριαρχίας την οποία αντιμάχονται. Οι εξουσιαστικές δομές που υπαγορεύουν σήμερα τους κύριους άξονες της κυβερνητικής πολιτικής δεν έχουν μετακινηθεί μόνο από το εθνοκρατικό επίπεδο στο ηπειρωτικό της ΕΕ, αλλά και στο χαοτικά παγκόσμιο πλέγμα των απρόσωπων διεθνών χρηματαγορών και των ανεξέλεγκτων οίκων αξιολόγησης. Η ανασύσταση μιας πραγματικής δημοκρατίας προϋποθέτει, συνεπώς, ένα νέο ριζωμά της στις κοινότητες των πολιτών. Από την άλλη, αυτή η διεκδίκηση της εδαφικοποίησης είναι ποιοτικά νέα, γιατί συμπλέκεται με τα νήματα μιας ιδιαίτερης απο-εδαφικοποίησης του πλήθους. Οι εξεγέρσεις των πλατειών συσχετίζονται με ένα διεθνές κίνημα των λαών της Μεσογείου, ριζωμένο σε ιδιαίτερους τόπους, αλλά και ρητά συνυφασμένο με τις κινηματικές εκδηλώσεις άλλων χωρών. Επίσης, οι κατά τόπους αμεσοδημοκρατικές πρακτικές διασώζουν μια νομαδική απο-εδαφικοποίηση, στο βαθμό που ανοίγονται στις απρόσμενες, ανώνυμες και μεταβαλλόμενες εισροές των πολλών.

Μια από τις κρίσιμότερες παράλληλες εξελίξεις είναι η αρχόμενη σφυρηλάτηση ενός νέου ήθους στράτευσης και συμμετοχής στις πληθυντικές πολιτικές, σε μερίδες συνοδοιπόρων της οργανωμένης αριστεράς και όχι μόνο.³ Η σύμπραξη γίνεται με ένα πνεύμα που αναγνωρίζει τις ανταγωνιστικές πολιτικές λογικές των σημερινών διαβημάτων του πλήθους. Η αποστροφή, λ.χ., των αγανακτισμένων πλατειών προς τις κομματικές ταυτίσεις συγκρούεται με την επιθυμία ορισμένων συμμετεχόντων να διατηρήσουν την προϋπάρχουσα πολιτική τους ταυτότητα. Γενικότερα, η χαλαρή, οριζόντια και χωρίς θεσμικές παγιώσεις διάρθρωση των κινητοποιήσεων έρχεται σε αντίθεση με πολιτικές δομές που προσανατολίζονται στον κεντρικό συντονισμό, τον ιδεολογικό προσδιορισμό, τον πολιτικό προγραμματισμό και τη σφιχτή οργάνωση με

αντιπροσώπους. Για να ευδοκιμήσει η συμπίεση τέτοιων αντικρουόμενων διαφορών, προϋποθέτει ένα πολιτικό ήθος που θα συνδυάζει την αγωνιστική πολιτική της ταυτότητας με το κριτικό άνοιγμα στη διαφορά και τον σεβασμό του άλλου, και θα έχει γνώμονα όχι την τελική επικράτηση του εγώ, αλλά τη δημιουργική του όσμωση, ώστε να διασφαλίζεται το καλύτερο συλλογικό αποτέλεσμα για την κοινή ελευθερία.

Τα σκιρτήματα μιας τέτοιας πολιτικής ηθικής που προάγει την ανταγωνιστική σύζευξη των διαφορών είναι από τα πλέον ελπιδοφόρα μηνύματα που εκπέμπουν οι πλατείες των αγανακτισμένων. Αποτελούν αναγκαίο όρο, όχι μόνο για την ισότιμη συνεργασία των ανταγωνιστικών ετεροτήτων στις σημερινές εμφανίσεις του πλήθους, αλλά και για μια παραγωγική διαπάλη με την οποία οι διαφορετικότητες θα ασκούν αμοιβαία κριτική και θα εμπλουτίζουν η μία την άλλη, ώστε να διαμορφώνονται κάθε φορά οι καλύτερες πολιτικές για την ανάπτυξη της ίσης ελευθερίας. Το ζητούμενο, που έχει αρχίσει να γίνεται συνείδηση, είναι ένα νέο είδος στράτευσης στην κοινή υπόθεση, το οποίο θα συμπλέκει το πάθος, την ταύτιση και την αφοσίωση με την κριτική αποστασιοποίηση, τη μερική αυτονομία, την καταξίωση του εσωτερικού ανταγωνισμού.

Γ. Η απτούμενη οντογένεση του μέλλοντος

Και τώρα τι; Η εκπλήρωση του αιτήματος για έναν ευρύτερο μετασχηματισμό που θα κάνει το πλήθος σταθερό πολιτικό πρωταγωνιστή και υποκείμενο ενός συλλογικού αυτοκαθορισμού με διάρκεια απαιτεί ούτε λίγο ούτε πολύ τη δημιουργία νέων σχημάτων διακυβέρνησης και κοινωνικής διάρθρωσης. Και αν αυτά δεν πρόκειται να αναπαράγουν απλώς το ισχύον πολιτικό και οικονομικό καθεστώς, θα πρέπει να είναι καινοφανείς θεσμικές δημιουργίες, οι οποίες θα αποτυπώνουν και θα υποστηρίζουν την ιδιάζουσα πολιτική του πλήθους: την ανοικτότητα, την ευελιξία, τη ρευστότητα, την οριζόντια αντι-ιεραρχική συνεργασία, την ποικιλομορφία. Η στόχευση αυτή δεν άγεται μόνο πέρα από τα κυρίαρχα μορφώματα της αντιπροσωπευτικής διακυβέρνησης και της αγοραίας οικονομίας αλλά, στην πραγματικότητα, άγεται και πέρα από τα επιτεύγματα και τις πολιτικές επινοήσεις του ίδιου του πλήθους που δεν έχει συγκροτήσει ακόμη θεσμικούς καθημερινής αυτοκυβέρνησης στη

μαζική κλίμακα των σημερινών εθνών-κρατών με την αντίστοιχη περιπλοκότητα των κοινωνικών υποθέσεων.

Αλλά η εγκαθίδρυση μιας «πραγματικής δημοκρατίας» των πολλών επιτάσσει ταυτόχρονα και κάτι εξίσου δύσκολο και προκλητικό με την ευρεία κοινωνική αναθέσμιση: τη γένεση νέων πολιτικών υποκειμένων με ένα άλλο *habitus*, σε ουσιαστική ρήξη με τον απολιτικό ατομικισμό του πολίτη-καταναλωτή των σύγχρονων δημοκρατιών. Η διαρκής εμπλοκή των πολλών στην αυτοδιεύθυνση των κοινοτήτων τους απαιτεί μια σταθερή συλλογική μέριμνα για τα κοινά και μια μαζική ψυχοσωματική επένδυση στην ενεργό πολιτική δράση. Αυτή μόνο μπορεί να κάνει την πλειοψηφία να προσφέρει συστηματικά την ενέργεια που θα καταναλώνουν οι κοπιώδεις μαζικές διαβουλεύσεις σε τακτικούς ρυθμούς και την ενέρ-

γεια που χρειάζεται η πραγματική εκτέλεση των συλλογικών αποφάσεων από τους πολλούς. Ένας άλλος τύπος ανθρώπου σε μια άλλη δημοκρατία: έτσι αποκρυπτογραφείται το αίτημα της αυτοθέσμησης του πλήθους ως αίτημα αυθυπέμβασης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Για τις παλιότερες αναλύσεις του γράφοντος περί πλήθους, βλ. Αλ. Κιουπκιολής, «Το πλήθος της μεταπολιτικής στους δρόμους της Αθήνας. Δύο θέσεις για τη ριζοσπαστική δημοκρατία», *Σύγχρονα Θέματα* 101, Ιούνιος 2008· του ίδιου, «Το πλήθος της μεταπολιτικής στους δρόμους της Ελλάδας, Πράξη Β': Η εξέγερση», *Σύγχρονα Θέματα* 103, Δεκ. 2008. Για τη σημερινή εξάπλωση του λόγου περί πλήθους, βλ. ενδεικτικά: Κώστας Δουζίνας, «Το πλή-

θος στην πλατεία και το κέντρο των πολιτικών εξελίξεων», *Αυγή της Κυριακής*, 05/06/2011· Πέτρος Παπακωνσταντίνου, «Προοίμιο ελληνικού "Αργεντινάσο"», στο <http://aristerovima.gr/blog.php?id=2371> (πρόσβαση 15/06/2011)· Γιάννης Κιμπουρόπουλος, «Μπορούν και χωρίς εμάς», *Αυγή της Κυριακής*, 05/06/2011.

- 2 Βλ., π.χ. Michael Hardt / Antonio Negri, *Commonwealth*, The Belknap Press of Harvard University Press, Κέμπριτζ (Μασ.), σ. 303-306, 341-344, 358-359.
- 3 Βλ. χαρακτηριστικά, το κείμενο της οργάνωσης Κόκκινο, «Το "κίνημα των αγανακτισμένων" και η Αριστερά», στο http://www.kokkino.org/index.php?option=com_content&view=article&id=2098%3Ato-l-r---&catid=31&Itemid=53, (πρόσβαση 15/06/2011).

ΦΑΛΛΟΓΟΚΕΝΤΡΙΣΜΟΣ: Η ΓΕΡΟΝΤΙΚΗ ΑΣΘΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΥ

ΑΚΗΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

Ένα κοινό ανάμεσα στο κίνημα των «αγανακτισμένων» και το Δεκέμβρη του 2008 είναι ότι και τα δύο κατηγορήθηκαν για «αφωνία», για το ότι ήταν ασαφής, συγκεχυμένα, χωρίς συγκεκριμένα αιτήματα. Βέβαια, αυτοί που διατύπωσαν εκάστοτε την κατηγορία δεν συμπίπτουν. Αυτοί που συμβατικά θα αποκαλούσαμε συντηρητικούς, φιλελεύθερους ή *mainstream* σχολιαστές, τη διατύπωσαν και τις δύο φορές. Εκεί που διέφερε η κατάσταση ήταν στο χώρο που μέχρι τώρα χαρακτηρίζαμε χονδρικά «προοδευτικό»: το

Ο Άκης Γαβριηλίδης είναι νομικός, διδάκτωρ του ΑΠΘ και συγγραφέας του βιβλίου Η αθεράπευτη νεκροφιλία του ριζοσπαστικού πατριωτισμού (Futura 2006).

Δεκέμβρη, για έλλειψη καθαρότητας παραπονέθηκαν οι προερχόμενοι από την ανανεωτική αριστερά, ενώ τώρα οι προερχόμενοι από τη ριζοσπαστική αριστερά και την αναρχία. Όλοι οι ανωτέρω έχουν άδικο. Οι κατηγορίες δεν ευσταθούν ούτε στη μία ούτε στην άλλη περίπτωση.

Γιατί δεν ευσταθούσαν το Δεκέμβρη, έχω ήδη εξηγήσει στο παρελθόν.¹ Για τα τωρινά, θα το δούμε παρακάτω. Προς τούτο, θα ήταν χρήσιμο να ξεκινήσουμε ακριβώς από τη σχέση των δύο φαινομένων με τη γλώσσα.

Είναι δηλωτικό ότι και στις δύο περιπτώσεις αναδύθηκε μία καινούρια λέξη για να προσδιορίσει το υποκείμενο της αντίστοιχης δράσης. Τότε ήταν οι *κουκουλόφοροι*,² τώρα οι *αγανακτισμένοι*. Και οι δύο όροι είχαν ήδη μια προϊστορία

στο πολιτικό και κοινωνικό λεξιλόγιο, συνδεδεμένα, όμως, με τη *ριζοσπαστική δεξιά*. Τώρα αναπλαισιώθηκαν και πήραν καινούριο νόημα.

Αυτό αποτελεί από μόνο του αψευδή μαρτυρία του *πολιτικού* χαρακτήρα των αντίστοιχων φαινομένων, με την ειδική έννοια που αποδίδει στον όρο ο Ρανσιέρ: με την έννοια της ανάδυσης *του μέρους εκείνων που δεν έχουν μέρος*, της εμφάνισης ενός υποκειμένου το οποίο δεν υπήρχε μέχρι τότε, δεν αποτελεί την έκφραση κάποιας από τις προσδιορισμένες προηγούμενες ταυτότητες στις οποίες ήταν κατανεμημένο το πεδίο της θεσμοποιημένης (και αστυνομευμένης) πολιτικής. Δεν αρκούσε να πούμε ότι ήταν μια κινητοποίηση της αριστεράς, της δεξιάς, της εργατικής τάξης, του λαού, του